

lige eros har en gnist i sig af den guddommelige agape – så omfattende er Grundtvigs både-og.

Stein Larsens tolkning, »Barnet og fortrylleren« er nok den, der stemmer bedst med digtet selv – og dog den originaleste. Men den principielle forskel mellem indledningsstroferne og slutningsafsnittet synes her at fortone sig. Selv lod Grundtvig digtet ligge til 1832, da det blev trykt i en børnesalmebog (»O deilige Land«). Den oprindelige skikkelse blev først trykt af Sv. Grundtvig 1883.

Den dialektik mellem legemligt og sjæleligt, Grundtvigs samtid hævdede, benægtede Grundtvig: »Mein Gegensatz ist Leben und Tod,« er et af hans udtryk derfor. Grundtvig siger nemlig ikke: »Jeg tænker, altså er jeg,« men: »Jeg føler, altså er jeg.« Og den grundfølelse, der forvisser ham om hans eksistens, er på én gang legemlig og sjælelig. Grundmodsatningen var liv og død, og det skel, han dermed drager, går på tværs af skellet mellem legemligt og sjæleligt. Livet holder sammen på legeme og sjæl, døden skiller dem ad.

Det livssyn, Grundtvig hævder i *De Levendes Land*, er altså forskelligt fra det platoniske. Opstandelsen fra de døde er ikke sjælens tilbagevenden til en transcendent evighedsverden, som filosofien eller digtningen kan beskrive, men menneskets regnskabsaflæggelse og eftergivelse af dets gæld i kraft en overmenneskelig livsmagt: kærligheden, der skaber nyt liv på jorden, men udgår fra et overjordisk liv. Utopien er m. a. o. her og nu – men kun »hvor Kiærlighed boer«.

At dette livssyn måtte få konsekvenser for Grundtvigs holdning over for det jordiske samfundsliv, er klart og ses af hans politiske indsats. Der er dog meget i hans kulturprogram, som står tilbage at gennemføre.

William Michelsen

Om Grundtvig som livskunstner.

Aage Henriksen: Gotisk tid. Fire litterære afhandlinger. Gyldendal. København

1971.

Når professor Aage Henriksen her genoptrykker sin lærde studie over Grundtvigs mellemværende med Jens Baggesen 1815–17 fra tidsskriftet *Kritik* (1. årgang nr. 1–2), er det måske bl. a. for at prøve, om det nu skulde lykkes denne Baggesen-kender og -elsker at afvinde sin tids Grundtvigkendere og -elskere et lignende svar, som Baggesen fik af Grundtvig i den rimbrevsstrid, Baggesen meget indforstået kaldte »Valhalla-Legen«. Om det vil lykkes, afhænger i nogen grad af, om de to parter vil forstå hinandens sprog lige så godt, som de to digtere forstod hinanden.

Baggesens i flere henseender væsentlige betydning for Grundtvig er hidtil stærkest fremhævet af Gustav Albeck, der i sin afhandling *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger* tillige har identificeret Grundtvig med signaturen *G* under en sympatisk-kritisk gennemgang af Baggesens forfatterskab i *Lærde Efterretninger* 1808–09, da Baggesens aktier ikke stod højt. Men Grundtvig gav

ham også sin støtte i tidsskriftet Danne-Virke 1818 med sin artikel om Baggesen og Oehlenschläger. I sin skarpe kritik af dansk åndsliiv i Verdens Krønike 1812 var Grundtvig strængere over for andre forfattere end netop Baggesen.

Aage Henriksen går imidlertid langt videre, idet han sporer Grundtvigs stillingtagen til Baggesen ikke blot i de direkte indlæg i striden om hans person og forfatterskab, men også i centrale digte som Paaske-Lilien og Nyaars-Morgen, hvor Grundtvig taler om den danske digtning overhovedet. Den stærke støtte for sin tolkning henter han utvivlsomt i Grundtvigs mindedig ved Baggesens død 1826, der åbenbart er opfyldelsen af et løfte, Grundtvig havde givet i et af sine digte under Valhalla-Legen 1815. Til de digte, der ikke direkte omtaler Baggesen, men dog må betragtes som et led i deres mellemværende, hører Nyaars-Natten, en Drøm; Aage Henriksen ser heri et modstykke til Baggesens traditionelt allegoriske Drømmen i Kronprinsessegade, en hyldest til kongehuset på Rosenborg, som ellers nylig havde forbigået Baggesen ved den almindelige ordensregn i anledning af Frederik VI's kroning.

Den egentlige hensigt, ikke blot med denne »litterære anekdote«, som Aage Henriksen underfundigt vildledende kalder sin afhandling, men med hele bogen, synes imidlertid at være den at opdage og genfremkalde de interferenstoner, som mødet mellem digtere kan frembringe, og derved gøre opmærksom på de ubevidste kræfter i menneskesindet, der virker i litteraturen overhovedet.

Om det så vil lykkes, er vanskeligt at spå om. Men det tilrådes selv hærkede læsere at begynde læsningen af bogen med afhandlingen om Martin A. Hansen, der også har et Grundtvig-kapitel, og som er et af Aage Henriksens solideste bidrag til dansk litteraturforskning, bl. a. fordi han rokker ved den myte, Ole Wivel med sit personlige kendskab til digteren og hans efterladte papirer har bygget over hans liv og digtning. Aage Henriksen er enig med Wivel i at fremhæve den fundamentale rystelse, det blev for Martin A. Hansen, at hans Dialog om Drab og Ansvar fra juli 1944 gav et løfte, der aldrig blev holdt. Det knuste, hvad Martin A. Hansen selv i et radiointerview 1950 kaldte »een af Grundtvigs store Drømme«; stikkerdrabene knuste »hans Drøm om Guds Virke i det danske Folks Skæbne«, sagde Martin A. Hansen. »Ingen Skjald kunde nogensinde besynge Drabet af et Menneske der skydes ned fra Ryggen. Jeg havde selv Ansvar for det sammen med andre.« I et samtidigt brev til Ole Wivel tilføjer han: »Man løftede selv et Sværd og overhuggede hvad der forbandt. Og da stod Keruben foran det man elskede, foran netop det man havde forsvaret med sin Handling.« (S. 161.)

Martin A. Hansen havde nok ret i, at der i denne situation ingen hjælp var at finde hos Grundtvig; for Kainskikkelsen har Grundtvig aldrig ovovet sig i kast med. Men Grundtvig kendte dog meget vel den situation, at keruben står foran en digter og seer. Det gjorde keruben for den moabitiske profet Bileam i 4. Mosebogs 22. kapitel, som Grundtvig i sin Verdens Krønike 1814 gjorde til udgangspunkt for en betragtning over den digteriske inspiration og dens forhold til digtningen overhovedet. Bileam vægrede sig først ved udtale den forbandelse over israeliterne, moabiterkongen Balak forlangte af ham, men indvilgede under følgende betingelse: »Det Ord, Gud lægger mig i Munden, maa jeg tale.« Og det blev til en velsignelse i st. f. en forbandelse. Det er et spørgs-

mål, om Martin A. Hansen har set den kerub, da han skrev Dialog om Drab og Ansvar. Hans udtryk i brevet til Wivel tyder på, at han først så den bagtefter. Da stikkerdrabene aldrig blev legaliseret, var Martin A. Hansen udelukket fra det paradys, hvor loven stemmede med hans egen samvittighed – en situation, som mange mennesker nu er i, men som Grundtvig ganske rigtig ikke har kendt.

Ikke des mindre har Grundtvig kendt den dæmon, som Martin A. Hansen slås med i Midsommerfesten, Kains Alter og Løgneren – den syge Guds stærke sønnesøn Georg, Adams søn Kain, som aldrig blev udarbejdet, og den rettænkende lærer Johannes's fortrængte svigefulde seksualitet, der i romanens centrale kapitel identificeres med Loke, ganske som hos den unge huslærer på Egeløkke. Det er Aage Henriksens vigtigste påstand, at denne dæmon i Orm og Tyr – ligesom i Baggesens og Grundtvigs tolkning af myten om skjaldemjøden – identificeres med *Odin*, hvis væsen derved bliver tvetydigt.

Tanken formuleres 1. gang i Grundtvig-Baggesen-afhandlingen; den føres tilbage til Baggesens ungdomsdigt *Poesiens Oprindelse* (jf. L. L. Albertsen i den lille bog *Odins mjød*, Århus 1969) og sættes i forbindelse med tre af Grundtvigs digte i *Nordens Mytologi 1808*: »Det drejer sig om mandlig elskov, som ikke får sin vilje,« siger Aage Henriksen. Der kan da ske det, »at den hæmmede elskovs førstegrøde indefra gribes og føres gennem en dybt skjult vellyst og dernæst opløser sig i poesi.« At dette gjaldt Baggesen, har Aage Henriksen vist i sin bog *Den Rejsende*. Det er nu hans påstand, at Grundtvig og Martin A. Hansen har gjort den samme erfaring. Baggesen kaldte den Odin, siger han, »i sikker kristen forvisning om, at naturdrifters omdannelse til åndelige evner og organer er livets højeste udviklingslov, der skjult for jordiske øjne løser en ny verden ud af den gamle.« (S. 37.)

Aage Henriksen gør senere i samme afhandling opmærksom på, at Grundtvig i digtet *Afbrudte Strøtanker* fra juni 1816 skelner mellem to gudeskikkelser; den ene kalder han »Odan hin rette«, den anden kalder Aage Henriksen »Odin i pagt med Loke, i nyere tid kendt fra Martin A. Hansens Orm og Tyr« (s. 42). Det er disse to skikkelser, både Grundtvig og Martin A. Hansen skelner mellem i deres digtning. Men også Baggesen – må man tilføje – skelnede mellem sit højere og lavere jeg og sin højere og lavere poesi (jf. L. L. Albertsens ovennævnte bog). Hvor let det er at forveksle dem, ses bedst hos Martin A. Hansen.

»Gotisk tid« har Aage Henriksen kaldt sin bog i modsætning til den romanske »folkekristendom«, hvormed Orm og Tyr slutter. I digtningen var de hedenske dæmoner dukket op igen, som det var lykkedes at mane i jorden ved bygningen af de romanske landsbykirker og i nyere tid ved Grundtvigs salmedigtning og folkeopdragelse. Men i essayet *Leviathan* fra 1950 genfinder Aage Henriksen Grundtvig som endepunkt for Martin A. Hansens udvikling – ikke som kulturbewarere, men som skaber af en ny kultur. Det er her, han er uenig med Ole Wivel i hans tolkning af Martin A. Hansens begreb om sækularisering.

Det normale sækulariseringsbegreb er ifølge Aage Henriksen »en adskillelse af jordisk og religiøst, der medfører, at jordisk tilværelse får lov at være sig selv, at blive sit eget formål og blive indrettet efter sine egne principper.« Det

er denne sækularisering, Ole Wivel mener Martin A. Hansen slutter sig til i den sidste, essayistiske del af sit forfatterskab, hvilket Aage Henriksen benægter. Han hævder tværtimod, at Martin A. Hansens »forfatterskab fra 1940-55, essayene indbefattet, fundamentalt er religiøst.« Heri tror jeg man må give Aage Henriksen ret. Martin A. Hansen vilde, skriver han, »indordne kunsten under et religiøst helhedssyn, der godt kan kaldes profant, fordi det indebærer, at *alt er her nu*; det hinsides, virkeligheden, guderne virker i øjeblikket.« (S. 163.)

Man kunde tro, at dette var en art mystik; men det er snarere en art afmytologisering. I st. f. den middelalderlige statiske verdensopfattelse sætter Martin A. Hansen, hvad han kalder sækulariseringen eller »Personlighedens Vej«, som går ud på at nedbryde enhver ideologi, der vil indordne tilværelsen under én doktrin. Luther, Kant og Kierkegaard betragtes som stadier på denne vej, som Martin A. Hansen fører helt tilbage til tiden før Kristi fødsel. »Men hos Grundtvig fornemmer man stærkere at denne Vej er noget helt andet end Individualismens, dens Modsætning,« hedder det i Leviathan. »Grundtvig virker som Nyskaberer efter de tre andre... han gaar ud over Protestantismen, og hos ham synes en Kultur at ligge i Svøb.«

Men denne kultur er Martin A. Hansen kun i stand til at ane som det paradisiske keruben skiller ham fra, som Moses fra det forjættede land. »Han kunde ikke, som Grundtvig, gøre kunsten at dø til et led i kunsten at leve,« siger Aage Henriksen.

Denne kunst genfinder Aage Henriksen derimod i bogens afsluttende afhandling hos Ernesto Dalgas i hans udviklingsroman Lidelsens Vej (1901), hos Jakob Knudsen i hans Lutherroman og hos Henrik Pontoppidan i De Dødes Rige, hvor han fører den tilbage til Johannes-evangeliet, som han har givet en fængslende og dristig udlægning af. Selv om man stiller sig tvivlende over for tydningen af Lazarus's opvækkelse (den forekommer for uklar og spinkelt underbygget), er der godt nok hold i den sammenligning af »Johannes-evangeliet som novelle« og en række vigtige danske romaner, Aage Henriksen foretager ud fra en tydning af »Kompositionens sprog«, som den sidste afhandling hedder. Man kommer til at tænke på, at Pontoppidan ønskede, at kirkeklokken skulde ringe over hans lig, skønt han ingen kristen begravelse vilde have.

Grundtvig har aldrig skrevet nogen udviklingsroman, men *Nyaars-Morgen* træder i stedet. I Aage Henriksens tolkning falder digtet i tre faser, hvoraf den første er en drøm, den anden en indstrømning af guddommelig kærlighed og den tredje en given afkald på digterens eget liv; hovedpersonen skifter ham, og det sidste hamskifte er »kunsten at dø«. Selv om Grundtvig næppe nogensinde vilde have anvendt dette udtryk – liv og død var for ham ikke nogen kunst, men menneskets givne vilkår – må det dog indrømmes, at Grundtvig anvender liv og død i den betydning, Aage Henriksen giver dem i sin tolkning af *Nyaars-Morgen*. I slutningen af sin Grundtvig-Baggesen-studie citerer han følgende vers af gravskriften fra 1826:

Mens det, som fødtes kun til Død,
Sig taber i de dødes Rige,

Skal, Baggesen! med Stemme sød
 Det levende fra Graven stige,
 Og vandre med vor Moders Æt,
 Til Tidens Løb gør Jorden træt!

Baggesen skrev som bekendt både tysk og dansk, men fuldendte aldrig sit danske epos Thora, der gendigter et gammelt dansk sagn. Derimod blev hans fuldendte tyske epos Parthenais en succes, som dog nu er glemt (skønt nylig oversat til dansk). Alligevel er Baggesens digtning ikke glemt i Danmark. Grundtvig vil i gravskriften ikke skjule, at han er en fjende af den udanske gøglers, der lokkede Baggesen til at efterligne ham i st. f. af digte til Guds pris. Men han erklærede sig for en ven af alt det i Baggesens digtning, som var præget af det danske folks ånd. I Danmark har Freja nemlig fra de ældste tider lært digterne at synge oprigtigt, og det vil de blive ved med, så længe de har en ægte inspiration at digte ud af. Det kan nok være, at bladene på deres træ falder af hvert år; men de springer ud igen det næste. Originalen til denne forkortede parafrase kan ses i Aage Henriksens citater.

I hans gennemgang bliver gravskriften således til en storartet tale om at være digter i Danmark – til forskel fra de steder, hvor bedrifter måles »med germanisk Øje«, for at citere Grundtvig ordret. Som Hjarne Skjald for sit minde-digt om Frode Fredegod blev valgt til dennes efterfølger, håber de danske digtere også at blive smykket med en krone, som vel visner, men dog springer ud igen, så ofte de ægte toner i deres digtning genoplives i mindet. Og det er netop, hvad Aage Henriksen har gjort med sine fire afhandlinger i Gotisk tid.

Når han citerer Grundtvigs Literaire Testamente for at tydeliggøre hans tanker om dansk og udenlandsk, er det en undtagelse. Mest interesserer han sig nemlig for at belyse emnet og videreføre tankerne. Det skal han ikke dadles for, skønt en Grundtvig-forskers interesser måske vil være omvendt fordelt. Men når det hedder, at Grundtvig »føjte sig kaldet til profet«, specielt i den tolkning af Johannes's Åbenbaring, han skrev i efteråret 1810, men splittede mellem sine papirer og aldrig udgav, så må det være den sene udgiver i Grundtvig-Studier 1956 tilladt at gøre opmærksom på, at han allerede i Orbis Litterarum 1948 s. 154–58 (Om det særegne i Grundtvigs poesi) viste, at Grundtvig ikke selv har ønsket sig opfattet som profet, men kun som en inspireret digter, der henviste til Bibelens profetier.

At den skjulte åbenbaringsfortolkning senere dukker op i forfatterskabet og får sin endelige udformning i Christenhedens Syvstjerne, kan også ses af mine arbejder. Dens plads i tilblivelsen af Grundtvigs historiesyn fremgår af Den sælsomme forvandling i N. F. S. Grundtvigs liv 1956 s. 170–76. Der kan ikke være tvivl om, at den er konciperet under en stærkt opstemt periode og derfor siden henlagt som vidnesbyrd om det hovmod, Grundtvig i decemberkrisen 1810 anklagede sig selv for. Den er et klart vidnesbyrd om hans profetanlæg, men også om, hvor Grundtvig selv satte grænsen for, hvad han vovede at offentliggøre. Og dog betragtede han sig heller ikke i den som en af de store reformatorer, men kun »som en Forløber« for den sidste menigheds engel, »som Hus var for Luther«. Når Johan Hus, den 4. »menighedsengel« ikke betragtes som mere end en forløber, bliver der plads til Grundtvig

100 år før den 7. »menighedsengel«. At være denne gør han ikke krav på, kun på at være »en Forløber for denne Menighedens Engel«. Og selv dette vovede Grundtvig ikke at hævde offentligt. Det blev ved udgivelsen af *En mærkelig Spaadom* (1814), affattet af en ukendt forfatter fra 1700-tallet, og den fik han ubehageligheder nok for, da H. C. Ørsted kaldte ham en falsk profet. Der var intet, Grundtvig nødigere vilde være. – Men en inspireret, visionær digter – det vidste han, at han var. Og som sådan bør han også betragtes.

Grundtvig var en omvendt hedning, der gerne vilde omvende andre. Det anerkendte Baggese i spøg, da han kaldte ham »Udbys Vender-om«. I sit digt *Parentetisk Interims-Svar* giver han også Grundtvig ret i, at hans højere jeg vil kalde sig selv en omskiftelig person. Men hans lavere jeg vil i al ydmyghed kalde sig »en hidtil miskjendt, kaabevendt Sankt Povel«, dvs. en person, der ligesom Paulus blev omvendt til kristendommen. Baggese fik ret. Det var: »Hvad du vil, omvendt selv, snart kalde mig« – og dermed havde de to digtere i realiteten forstået hinanden.

William Michelsen